

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1940

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΙΑΤΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΤΗΣ 24ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1940

ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΑΥΤΗΣ

ΜΑΡΙΝΟΥ Σ. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΥ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Κατὰ τὴν σημερινὴν μεγάλην ἐορτάσιμον ἡμέραν τοῦ Ἐδαγγελισμοῦ, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν συνορτάζει, ὡς εἶθισται, μετὰ τοῦ ἔθνους ὁλοκλήρου, τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν παλιγγενεσίαν. Καὶ δὲν συμπίπτουσι τυχαίως αἱ δύο αὗται λαμπραὶ καὶ μεγάλαι ἡμέραι, ἡ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς γεννήσεως τοῦ Θεανθρώπου, διὰ τῶν διδαχῶν τοῦ ὁποίου ἐπετεύχθη ἡ ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις, καὶ ἡ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, καθ' ἣν τοῦτο ἐξεδήλου τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ζωὴν καὶ ἀναπτύξῃ, συμφώνως πρὸς τὰς ἐμφύτους αὐτοῦ ιδιότητας, νέον ἴδιον πολιτισμόν. Προσαρμύζονται δὲ ἀμφότεραι αἱ ἡμέραι αὗται εἰς τὴν ψυχικὴν τοῦ ἀνθρώπου χαρμόσυνον καὶ δημιουργὸν διάθεσιν, προκαλουμένην ἐκ τῆς ἐτησίας τῆς φύσεως ἀναγέννησεως, καθ' ἣν ἡ ἑλληνικὴ γῆ ἐν τῷ ὑπερλάμπρῳ αὐτῆς κάλλει χαροποιεῖ τὴν ψυχὴν καὶ διανοίγει εἰς τὸ πνεῦμα αἰθέρια ὕψη διανγείας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν συνορτάζει προσέτι σήμερον τὴν ἰδίαν αὐτῆς γενέθλιον ἡμέραν, εἰσερχομένη εἰς τὸ δέκατον καὶ τέταρτον ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ἔτος, ἡμέραν χαρμόσυνον ἐπὶ τῇ ἀνασκοπῇ τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου καὶ τῆς συμβολῆς αὐτῆς εἰς τὴν προϊούσαν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν.

Ἄλλ' ὁ ἐορτασμός τῆς ἡμέρας ταύτης εὐαγγελίζεται ἡμῖν καὶ χαρὰν ἐκ τῶν πρόσω διαλάμπουσαν καὶ προκύπτουσαν ἐκ τῆς πεποιθήσεως μεθ' ἧς ἀποβλέπομεν εἰς μελλοντικὴν τοῦ ἔθνους πρόοδον καὶ εὐημερίαν καὶ εἰς προϊούσαν πνευματικὴν

τοῦ γένους εὐόδωσιν καὶ ἀνύψωσιν, ὑπέρτατα ἀγαθὰ, πρὸς ἃ τὸ ἔθνος ἀποβλέπει, ἅτινα ὅμως δὲν συντελοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ κτῶνται κατόπιν μεγίστης καὶ ἀδιαλείπτου προσπαθείας ἀναλόγου πρὸς τὰς ὑπερανθρώπους προσπαθείας τοῦ ἀναγεννωμένου προεπαναστατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἵτινες ἐστέφθησαν διὰ τῆς τοῦ ἔθνους ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπελευθερώσεως. Ἡ ἀνασκόπησις τῶν προσπαθειῶν τούτων ἀποτελεῖ ἀνεξάντλητον πηγὴν διδαγμάτων καὶ θησαυρὸν ὑπερίχων παραδειγμάτων παντοειδοῦς κοινωνικῆς, πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐκδηλώσεως. Ἀποτελεῖ δὲ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ τοῦ ἡμετέρου γένους ἐθνικὴ ἀναγέννησις μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν φαινόμενον λαοῦ, εἰς τὸ κατώτατον βιοτικὸν ἐπίπεδον κατελθόντος καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ζωτικῶν δυνάμεων ἀναγεννωμένου.

Εἶναι ὄθεν εὐνόητον ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν αἰτίων τῆς τοιαύτης καταπτώσεως καὶ ἀναγεννήσεως πολλαχῶς, καὶ ἐκάστοτε ἀπὸ νέας ἀπόψεως ὤθησεν, πρὸς ἐξέτασιν καὶ διευκρίνησιν.

Τοιοῦτο ἐγχείρημα οὔτε ὁ διατιθέμενος χρόνος, οὔτε τὰ ἐμὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια ἐπιτρέπουσιν εἰς ἐμὲ σήμερον, ἐκ τῆς ἰδίας ὅμως ἐπιστημονικῆς ιδιότητος καὶ διαθέσεως ὁρμώμενος θὰ ἐπεθύμουν νὰ προσπαθῆσω δι' ὀλίγων ν' ἀναζητήσω κατὰ πόσον ὁ λατρός ὡς κοινωνικὸς παράγων, μεγάλην ἀείποτε ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐξασκῶν ἐπίδρασιν, συνέβαλέν πως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ὅλου ἔθνους καταβληθεῖσαν προσπάθειαν.

Εἶχε πράγματι καταπέσει ἡ φυλὴ κατὰ τοὺς πρώτους τὴν Ἀλωσιν ἐπακόλουθησάντας αἰῶνας εἰς κατωτάτην βαθμίδα βιοτικῆς ἐκδηλώσεως ἰσοδυναμοῦσαν σχεδὸν πρὸς τελείαν ἐξουθένωσιν. Οἱ παντοειδεῖς μακροαἰῶνες σκληροὶ ἀγῶνες, αἱ ἀδιαλείπτως ἐπαναλαμβανόμεναι σφαγαὶ καὶ ἐξανδραποδισμοὶ καὶ τούτων ἐπακόλουθον ὁ διηνεκῶς καὶ πολυτρόπως ἐκδηλούμενος ἐκπατρισμός, ἐπέφερον, ὅχι μόνον τὴν ἀριθμητικὴν τοῦ λαοῦ ἐξάντησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ κατάπτωσιν, καθόσον τὰς παντοίας συμφορὰς ὑφίσταντο ἐκάστοτε τὰ θαρραλεώτερα καὶ ζωτικώτερα τοῦ λαοῦ στοιχεῖα. Εἶς ταῦτα δὲ προστίθεται καὶ ὁ ἐξίλαμισμός, ἰδίως ὁ χάριν τοῦ γιαντισαρισμοῦ διενεργούμενος, εἰς ὃν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη προσέφερεν ἡ φυλὴ ὅ,τι ἐκ τῶν νεαρῶν αὐτῆς βλαστῶν ἐνεφανίζετο σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἐπίλεκτον.

Ὅπως δὲ ὁ ἀνθρώπινος ὄργανισμὸς καταβάλλεται καὶ ὑποκύπτει τέλος εἰς δυσμενῶς ἐπενεργούσας βαρεῖας ψυχικὰς συγκινήσεις, οὕτω καὶ ὁ ὄργανισμὸς τοῦ ἀπομειναντος μέρους τοῦ λαοῦ ὑπέστη ὀλεθρίαν τὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας βιολογικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν, ἔνεκα τοῦ ψυχικοῦ συγκλονισμοῦ ὃν ὑπέστη, ὡς ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους, συμβολιζομένης διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος πρὸ τῆς χρυσῆς Πύλης καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ ὑπερτάτου τῆς Ὀρθοδοξίας συμβόλου, τοῦ θείου ναοῦ τοῦ Θεοῦ Σοφίας, μαρτυροῦντος ἔκτοτε τὴν ὑπερίσχυσιν ἀλλοδόξου θρησκευματος. Ἀποτελεῖ δὲ

ἀξιοθαύμαστον γεγονός, ὅτι αἱ ὀλέθριαι αὐταὶ ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως τῆς φυλῆς ἐπὶ αἰῶνας ἐπενεργοῦσαι ἐπιδράσεις, δὲν ἐπέφερον τὴν παντελῆ αὐτῆς ἐξαφάνισιν.

Τοῦτο βεβαίως δὲν ἐπέτρεψεν ἡ ἀξιοθαύμαστος ζωτικότης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὡς ἐσχάτην σανίδα σωτηρίας περιεπύχθη αὕτη, ὡς ἐναπομείναν παρήγορον κληροδότημα, τοὺς θρούλους τοῦ «μαρμαρωμένου βασιλιᾶ» καὶ τῆς μὴ εἰσέτι τελειωθείσης θείας λειτουργίας εἰς τὴν ἀγίαν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐκκλησίαν καὶ διέσωσεν ἐν μέσῳ τῆς ἀγρίως κλυδωνιζομένης θαλάσσης τὸ ἔθνικὸν αἶσθημα, ὅπερ ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ μόνη ἐναπομείνασα ἐν τῇ ἐγκαταλείψει παρήγορος μήτηρ, διεφύλαξε καὶ περιέθαλψεν.

Οὕτω ἡ φυλὴ εἰς τὸ ἔσχατον ἐπίπεδον ζωτικῆς ἐκδηλώσεως κατελθοῦσα, βιολογικῶς μὲν διεσώθη καὶ διετηρήθη, ἀλλὰ ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς κατέπεσε καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸ σκότος καὶ περιῆλθεν εἰς ἀμάθειαν καὶ διεβίωσεν εἰς πνευματικὴν ἀφάνειαν, ὅχι μόνον ἕνεκα ἐξωτερικῶν λόγων, ὡς τῆς ἐπιβολῆς τῶν κρατούντων, μισούντων καὶ ἀπαγορευόντων πᾶσαν παιδείαν καὶ μάθησιν, ἀλλὰ κυρίως διὰ λόγους, βιολογικῶς ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς φυλῆς ἐπιδρῶντας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀπητέτο πάροδος μακροῦ χρόνου καὶ διαδοχὴ πολλῶν γενεῶν, ἕνα, συμφώνως πρὸς τοὺς περὶ κληρονομικότητος βιολογικοὺς νόμους, ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τὰς προεχούσας ιδιότητες φερόντων γονιδίων, ἀναλάβη ἡ φυλὴ καὶ ἀναδείξῃ νέους, σωματικῶς, ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς ὑπερέχοντας γόνους.

Παρήλθεν οὕτω ὁ 15^{ος} καὶ ὁ 16^{ος} αἰὼν ἐν τῷ σκότει καὶ ἐν τῇ ἀφραεῖα καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 16^{ης} ἑκατονταετηρίδος «προκύπτουσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ζώπυρά τινα παιδείας», κατὰ τὸ ρῆμα τοῦ ἔθνικοῦ ἱστορικοῦ, «καὶ μετ' οὐ πολὺ παρήχθη καθ' ἅπαν τὸ ἔθνος μέγα τι σύστημα διανοητικῆς ἀναπτύξεως» καὶ «ἀνεφύησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους νέα πεπαιδευμένων καὶ ἐμπείρων ἀνδρῶν γενεαί». Διὰ τῶν λόγων τούτων μαρτυρεῖ ὁ ἱστορικός, ὅτι ἀπητήθη χρονικὸν διάστημα δύο περιῖπων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἑκατονταετηρίδων, μέχρις οὔ ἡ φυλὴ ἀποδώσῃ νέα δείγματα ἀνωτέρας τινὸς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, συντελουμένης ὁλονὲν ἐναργέστερον τῆς βιολογικῆς ἀναγεννήσεως τῆς φυλῆς, τῆς ὁποίας ἐπακόλουθον ὑπῆρξε πᾶσα ἔκτοτε παρατηρουμένη πνευματικὴ πρόοδος καὶ ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπευσιν, τὴν σύστασιν τῶν κοινοτήτων, τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐτὴν τὴν διὰ τῶν ὅλων ἐκδηλουμένην πρὸς ἀνεξαρτησίαν θέλησιν τῆς φυλῆς.

Ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξις ἐπέρχεται ἤδη γοργῶ τῷ βήματι καὶ ἐκπλήσσει ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος παρατηρουμένη καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος συντελουμένη ἀφάνταστος πνευματικὴ ἀναγέννησις τῆς φυλῆς ὀλοκλήρου, εἰς τὰς πρωτευούσας καὶ τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, εἰς τὰς νήσους καὶ αὐτὰς τὰς ἀπωτέρας καὶ ὀρεινὰς κοινότητας.

Ἡ Ἐκκλησία μηδέποτε τῆς παιδείας ἀποξενωθείσα, ἀντιπροσωπεύεται ἤδη διὰ πολυαριθμοτάτων πεπαιδευμένων καὶ ἐναρέτων ἱεραρχῶν.

Ἀπὸ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἀναφαίνονται ἐν Κωνσταντινουπόλει νέαι ἐπιφανεῖς οἰκογένειαι, αἱ τῶν Φαναριωτῶν, ἐξ ὧν κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς τουρκοκρατίας ἑκατονταετηρίδα προέκυψεν εἰδὸς τι πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἀριστοκρατίας καὶ ἀνεφύησαν ἄνδρες διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ λεπτότητι ἤθους, οἵτινες καὶ ἐν τῇ διοικήσει καὶ ἐν τῇ διπλωματίᾳ πολλαχῶς ἐπὶ 150 ἔτη ἀνεδείχθησαν, φέροντες ἀκραιφνῆ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν ἐξελίσσονται εὐημεροῦσαι Ἑλληνικαὶ κοινότητες εἰς περιφανῆ κέντρα τάξεως, προόδου καὶ πολιτισμοῦ, συναγωνιζόμεναι εἰς εὐγενῆ ὑπὲρ πάσης μαθήσεως ἀγῶνα διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων καὶ προσελκύσεως διαπρεπῶν διδασκάλων.

Ἐκ τῶν σπλάγγων τοῦ λαοῦ προερχόμενοι καὶ ἐν τῇ ξένη προκόπτοντες καὶ εὐποροῦντες ἐμπορευόμενοι ἰδρύουσιν ἑλληνικὰς παροικίας εἰς μεγάλας ἐμπορικὰς πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐν Βενετίᾳ τὸ πρῶτον, εἰς τὰς παραδουναβίους καὶ εἰς τὰς τοῦ Εὐξείνου πόλεις, βραδύτερον. Ἐνθουσιώδεις δὲ ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ προθυμοποιῶνται νὰ ἰδρῦσῃσι καὶ ἐνταῦθα σχολεῖα προσελκύοντες ἐκ τῆς ἰδιαίτης αὐτῶν πατρίδος πρὸς ἐκπαίδευσιν νεαρῶν σπουδαστῶν. Ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία περιέρχεται εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας καὶ κυριαρχεῖ ταχέως ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείᾳ καὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ. Ὁ δὲ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἔργος ἀναζωπυρεῖται καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦδε ἀποτυχίαν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἀπὸ τὰ μέσα τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἀναλαμβάνεται ἐκ νέου ὁ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους ἀγὼν γινόμενος ὀλογὸν ἰσχυρότερος, ἀποφασιστικώτερος καὶ ἐνδοξότερος τόσον κατὰ ξηρὰν ὡς καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀποβλέπων ὄχι πλέον εἰς ἐξυπηρέτησιν ξένων συμφερόντων ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἄμεσον τοῦ ἔθνους ἀποκατάστασιν.

Ἐκ τοῦ ὑπὸ τὴν τέφραν ὑποφώσκοντος σπινθῆρος ἀναλάμπει ἡ φυλὴ ἐκ νέου θαυματουργοῦσα εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ἐκ τῶν ἀφανῶν ἐκείνων ὑπολειμμάτων ἀνεγεννήθη, διὰ τῆς ἐπὶ πολλὰς γενεὰς ἐπακολουθούσης διαλογῆς καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν φορέων τῶν προεχουσῶν τῆς φυλῆς ἰδιότητων, νέα ταύτης ἐκδήλωσις, ἀμυγῆς πάσης ξένης ἐπιδράσεως, ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴ, καθοδηγοῦσα εἰς νέαν ζωὴν, ὡς ἀπαρχὴ νέου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὸ δικαίως ἐμπνέεται ὁ ἱστορικός, ὅπως ἐξυμνήσῃ τὴν μερίδα ἐκείνην τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀμαθοῦς λαοῦ, τὴν ἀποτελοῦσαν ἐκείνους ὅσοι κατὰ τοὺς ἐπαχθεῖς χρόνους τῆς δουλείας παρέμεναν ἀφανεῖς εἰς τὰς πατριῶς ἐστίας, καταπιεζόμενοι, βασανιζόμενοι, θανατούμενοι, ἀλλὰ σώζοντες τὸ ἀνεκτίμητον κειμήλιον τοῦ ἔθνικοῦ φρονήματος καὶ μετ' αὐτοῦ ὀλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν (Παπαρηγόπουλος).

Ἐκ τῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς ἐπιδόσεις ἐκείνας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, αἵτινες καθίστανται ἀφ' ἑαυτῶν ὁ ὀδηγὸς καὶ σύμβουλος καὶ παρήγορος τοῦ ἀπλοϊκοῦ λαοῦ, προέχουσαν κατέχουσι θέσιν, ὁ τὴν μεταφυσικὴν τῆς θεότητος ἀπίληψιν ἐκπροσωπῶν ἱερεὺς, ὁ τὴν ἐπίγειον γνῶσιν κτώμενος καὶ διαφυλάττων διδάσκαλος καὶ ὁ τὴν ὑγίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ λαοῦ ἐπιμελούμενος ἰατρός. Ὅπως δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς πολιτισμούς αἱ τρεῖς ιδιότητες συνεκεντροῦντο εἰς ἓν πρόσωπον, τὸ τοῦ ἱερέως, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὁ ἀπλοϊκὸς χριστιανὸς κατέφευγεν πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ ἱερεὺς καὶ τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ συναισθήματα ἐθεράπευεν καὶ ἐν τῷ νάρθηκι κρύφει τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τὴν γραπτὴν τοῦ λόγου τέχνην εἰσῆγεν καὶ ὡς παρήγορος ἰατρός διὰ τῆς ἀναγνώσεως εὐχῆς τινος ἐξαίρετον ψυχικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πάσχοντος ἐξήσκει.

Προϊούσης ὅμως τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως, τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου παρέδιδεν ὁ ἀπλοϊκὸς ἱερεὺς εἰς ἀξιωτέρους τῆς παιδείας ἐκπροσώπους, ἐνῶ μύσται τῆς θείας τοῦ Ἄσκληπιοῦ τέχνης, ἐκτὸς εἰς προέχοντά τινα κέντρα, ἐπὶ μακρὸν εἰσέτι οὐδαμοῦ ἀνευρίσκονται. Πολλαχῶς μάλιστα ἀναγράφεται ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἰατρικὴ καὶ μέχρι τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀκόμη χρόνων ἦτο ἐν Ἑλλάδι ἄγνωστος καὶ πᾶσα ἰατρικὴ τοῦ λαοῦ ἐξυπηρέτησις εὐρίσκετο εἰς χεῖρας ἐμπειρικῶν, τῶν «καλογιατρῶν» λεγομένων, ἢ ὅλως εἰς χεῖρας τοῦ ἀμαθοῦς λαοῦ. Τοῦτο ὅμως ἐν μέρει μόνον εἶναι ὀρθόν, καθόσον μέγας ἀριθμὸς ἐπιστημόνων καὶ ἐν τῇ ἐσπερίᾳ σπουδασάντων ἰατρῶν ἀναπτύσσει πολλὰς δεκαετίας πρότερον εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων ἐξαίρετον ἰατρικὴν, κοινωνικὴν καὶ ἐθνικὴν δρασιν. Ἡ Διαλείπτως δὲ ἡ ἑλληνικὴ ἰατρικὴ παρηκολούθησε πᾶσαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐξέλιξιν, πολλαχῶς ἀναλάμψασα καὶ συνεργασθεῖσα εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους προαγωγὴν καὶ ἀποδώσασα ἐξαιρετοὺς διδασκάλους καὶ διακριθέντας πολιτικούς καὶ λογίους καὶ συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιώδεις καὶ ἀφοσιωμένους ἀντιλήπτορας τοῦ λαοῦ ἐν τῇ φιλανθρωπῶ ἐξασκήσει τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος.

Οὕτως ἀναδεικνύονται κατὰ τὸν 16^{ον} καὶ 17^{ον} αἰῶνα πλείονες Ἑλληνες ἰατροὶ καὶ φιλόσοφοι ἀνερχόμενοι εἰς ἔδρας καθηγητῶν ξένων πανεπιστημίων. Τοιοῦτοι ἀναφέρονται ὁ Μιχαὴλ ἢ Ἐρμόδωρος Λήσταρχος (1546) καὶ ὁ Καῖσαρ Σάμιος (1588) καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου ἐν Φερράρα, ὁ Δανιὴλ Φουρνάλος (†1596) ἐν Παταβίᾳ, ὁ Ἰωάννης Κουττούνιος (†1658) καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Βονωνίᾳ καὶ Παταβίᾳ καὶ ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς βραδύτερον μητροπολίτης Δρύστρας (†1719) διδάξας μαθηματικὰ καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν αὐθεντικὴν Ἀκαδημίαν ἐν Βουκουρεστίῳ· βραδύτερον ἐνταῦθα ὁ Μανάδης Ἡλιάδης (†1785), ὁ πρῶτος ἐκεῖ χρησιμοποιοῦσας φυσικὰ ὄργανα διὰ τὴν πειραματικὴν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς.

Κατὰ δὲ τὸν 18^{ον} αἰῶνα διεκρίθησαν ὁ Ἀθανάσιος Σκιαδᾶς, καθηγητὴς τῆς

έλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Σλαβονογραικικὴν Ἀκαδημίαν ἐν Μόσχᾳ, (1722), γενόμενος καὶ μυστικὸσὺμβουλος Πέτρου τοῦ μεγάλου, οἱ ἀδελφοὶ Χαρβούρη, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἰωάννης ἐγένετο καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς ἐν Τουρίνῳ (1750-1770) καὶ Παταβία (1795-1801), χρηματίσας καὶ ἱατρὸς Λουδοβίκου τοῦ 16^{ου} τῆς Γαλλίας (μέχρι τοῦ 1795), ὁ δὲ Μᾶρκος σπουδάσας ἱατρικὴν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας ἐγένετο καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν Παταβία, σπουδαιοτάτας ἐπιτυχῶν χημικὰς ἀνακαλύψεις (1731-1808), καὶ προσέει ο Ἄγγελος Δελαδέτσιμας (1753-1818), καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παταβίας, ἀναφερόμενος μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων ἱατρῶν καὶ διδασκάλων τῆς ἐποχῆς του, ὁ Μιχαὴλ Σκιαδάς (1740-1802) καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Μόσχας καὶ ὁ Γρηγόριος Βονδιόλης (1768-1808), ὁ χρηματίσας ἀρχίατρος τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ παρευρεθεὶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Marengo, γενόμενος βραδύτερον καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου ἐν Παταβία.

Καὶ θὰ ἠδύνατό τις νὰ παραθέσῃ πλεῖστα ὀνόματα ἐτέρων ἐν τῇ ξένῃ διαπρεφάντων ἱατρῶν ἐν Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, οἵτινες ἅπαντες μετὰ τῶν προαναφερθέντων καθηγητῶν, εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους ἀναγέννησιν συνέβαλον, τὸ μὲν διὰ τῆς περιδόξου φήμης καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν, ὑποκινοῦντες τὸν ζῆλον πρὸς ἀπομίμησιν καὶ ἐπομένως τὸν πόθον πρὸς ἀπόκτησιν παιδείας καὶ μαθήσεως, τὸ δὲ διότι εἴλκνον ὡς ἐκ τῆς θήσεως αὐτῶν συγγενεῖς καὶ οἰκείους πρὸς παιδευσιν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ. Τινὲς μάλιστα τούτων ἐπανέκαμπτον εἰς τὴν ἰδίαν πατριδα ὅπως ἐνταῦθα τοὺς νέους διδάξωσιν.

Ὅτω ὁ Ἄγγελος Φόρτιος (1545) ὁ διαπρεπέστατος ἐν Ἰταλίᾳ δράσας ἱατρὸς καὶ ἀποκληθεὶς ἄλλος Ἰπποκράτης, ὁ Ἀντώνιος Καλοσύνας (1586) καὶ ὁ Νικόλαος Σοφιανὸς (1585), ἀμφότεροι ἐκ Κρήτης καταγόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ κλέους τῆς ἰσπανικῆς Αὐλῆς, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ περιφανοῦς ὀνόματος τοῦ συμπαιριώτου καὶ συγχρόνου αὐτῶν μεγάλου καλλιτέχνου Θεοτοκοπούλου, προσελκνόμενοι ἦλθον εἰς Ἰσπανίαν ὅπου ὡς ἱατροὶ διέπρεψαν, ὁ Ἀντώνιος Δαμουλιᾶνος (†1737) περιηγηθεὶς Αἴγυπτον, Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν διέπρεψεν ὡς ἱατρὸς καὶ συγγραφεύς, ἰδίως εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν μεταδοτικῶν νόσων καὶ προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ὁ Γεράσιμος Γρηγορίνης (1747-1782) συγκαταλεγόμενος μεταξὺ τῶν διαπρεπεστέρων τῆς ἐποχῆς ἱατρῶν, ἔδρασεν ἐν Αρσέδη λαβὼν πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου, ὁ Ἀλέξανδρος Καγγελάριος (†1757) διαβιώσας ἐν Βενετίᾳ διεκρίθη ὡς φιλόλογος καὶ ἱατροφιλόσοφος, οἱ Εὐστράτιος Ἀργέντης (†1750) ἐν Αἴγυπτῳ, ὁ Γεώργιος Σκιαδάς (†1803), ὁ Μιχαὴλ Σλένδας ἐν Ρωσίᾳ καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἐπόδειγμα δὲ ἀποτελεῖ ὁ προαναφερθεὶς ἐκ Βεροῦσίας τῆς Μακεδονίας καταγόμε-

μενος Ἰωάννης Κουττούνης (†1658), ἀναδειχθεὶς καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς καὶ φιλοσοφίας ἐν Βονονία καὶ κατόπιν τοῦ πανεπιστημίου Παταβίας, ὅπου μέχρι πέρατος τοῦ βίου ἐδίδαξεν, καὶ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ὁποίου τὸ ἴδρυμα, εὐγνωμονοῦν, ἀνήγειρε τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ (1658). Ὁ διαπρεπὴς οὗτος λόγιος καὶ συγγραφεύς, ἀποθανὼν ἀφῆκε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ὅπως ἰδρυθῆ ἔν Παταβία οἰκοτροφεῖον διδασκαλεῖον, τὸ ἐπονομασθὲν Κουττούνειον Ἑλληνομουσεῖον, ἵνα ἐκπαιδεύωνται ἐκεῖ δωρεὰν Ἑλληνόπαιδες. Ἐκ τοῦ ἰδρύματος τούτου ἐξῆλθον πλεῖστοι διακριθέντες λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, ἐλειτούργησε δὲ ἐπὶ ἕνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα, μέχρι καταργήσεως τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας, καὶ εἶναι τὸ πρῶτον, ἐξ ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας προερχόμενον, πρὸς καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ διάδοσιν τούτων παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἰδρυθὲν ὑπὸ λογίου ἐπιστήμονος ἰατροῦ.

Θὰ ἦτο δὲ δυσχερὲς νὰ μνημονεύσωμεν τοὺς ἰατροὺς οἵτινες θανόντες κατέλιπον τὴν περιουσίαν αὐτῶν δι' ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, ἀναφέρω ἐν τούτοις ἕνα ἀκόμη, τὸν ἰατρὸν Κωνσταντῖνον Φλέβαν, ὅστις ἀποβιώσας ἐν Βαρσοβία κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1825 ἀφῆκε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν κοινότητα Μεσολογγίου, πρὸς ἴδρυσιν ἐκπαιδευτηρίων καθ' ὃν χρόνον ἡ ἱερὰ πόλις ἐσφάδαζεν ἀκόμη ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς τελευταίας πολιορκίας.

Ἄλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι πλεῖστοι ἀναφέρονται οἱ κατὰ τὴν παλαιότεραν ταύτην περίοδον τοῦ 16^{ου} καὶ 17^{ου} αἰῶνος εὐδοκίμως δράσαντες καὶ τὸν λαὸν προθύμως καὶ ἀφιλοκερδῶς ἐξυπηρετήσαντες ἰατροί. Πολλοὶ δὲ τούτων, ἰατροφιλόσοφοι ἀποκαλούμενοι, ὡς λόγιοι, παρέσχον ἑαυτοὺς ὑπόδειγμα σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ φιланθρωπίας καὶ οὕτω λόγῳ καὶ ἔργῳ τὰ μέγιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος διατήρησιν καὶ ἐξύψωσιν.

Ἀναφέρω ἰδιαιτέρως ἐκ πάντων τούτων τὸν Γεώργιον Καρέσιον, (1611) ὅστις μέχρι βαθέος γήρατος ἐξήσκησεν ἐν Χίῳ τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα, ἀναδειχθεὶς καὶ ὡς συγγραφεύς τὸν Δημήτριον Ἀμηρόλον (17^{ος} αἰὼν) ἰατρὸν ἐν Χίῳ, ὅστις ἐξέδωκε τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Ἀνατομίαν, κατὰ μετάφρασιν τῆς Γαλλικῆς τοῦ Βουρβοῦ τὸν ἐν Μονεμβασίᾳ δράσαντα ἰατροφιλόσοφον Ἀνδρέαν Λικίνιον, μεγάλης χαίροντα ὑπολήψεως καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὅστις ὁμως τὸ 1715 κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Τούρκων αἰχμαλωτισθεὶς ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἀπηγγονίσθη τὸν Ἀθανάσιον Σκληρὸν (1580 - 1664) ἐκ Χάνδακος Κρήτης, πολυμαθέστατον ἰατρὸν καὶ φιλόσοφον καὶ συγγραφέα καὶ ποιητὴν, ὅστις μέχρι βαθέος γήρατος ἐξήσκησε φιλανθρώπως τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ. Λαβὼν δὲ οὗτος μέρος εἰς τὴν μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑνετῶν ἐν Μεσσοῤῃ μάχην (1645) ἐδοκίμασε τὴν ἀπώλειαν τοῦ μόνου αὐτοῦ υἱοῦ μεθ' οὗ συνεπολέμει. Ἀποτελεῖ ὄντως οὗτος φαινὸν παράδειγμα πατριώτου λογίου ἰατροῦ, ὅστις τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τῆς

πατριδος προσέφερε και μέχρις εσχάτων εις εξυπηρέτησιν τοῦ λαοῦ ἀφωσιώθη.

Καθ' ὅλους τοὺς ἐν λόγῳ χρόνους, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν προεπαναστατικῶν ἀκόμη, ἢ ἱατρικῆ προσηρομόζετο πρὸς τὰ ἐκάστοτε κρατοῦντα φιλοσοφικὰ συστήματα, μὴ ἀποτελοῦσα ἀκόμη συγκεκριμένην ἐπιστήμην, ὡς αὕτη σήμερον ἐμφανίζεται, διὸ οἱ εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐπιδιδόμενοι ἐκαλλιέρον συγχρόνως καὶ ἄλλους κλάδους τῆς ἐν γένει ἐπιστήμης, ὡς τὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, θεολογίαν, μαθηματικά, ἀστρονομίαν κ.τ.τ. Ἔνεκα τούτου καὶ ὡς συγγραφεῖς ἐμφανίζονται οἱ ἱατροὶ δημοσιεύοντες ἔργα ἀναγόμενα εἰς τὰς ἐπιστήμας ταύτας καὶ ὡς διδάσκαλοι φιλοσοφικῶν καὶ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἀναγομένων μαθημάτων. Οὕτω ἔδρασαν οἱ προορηθέντες εἰς ξένα πανεπιστήμια διδάξαντες ὡς καθηγηταὶ καὶ ἄλλοι εἰς τὰ κατόπιν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ ἰδρυθέντα ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἄλλ' ὁ ἐπιδιδόμενος εἰς τὴν ἱατρικὴν καθοδηγεῖται ὑπὸ ἐνδομύχου τινὸς πρὸς τὰ συγκεκριμένα ῥοπῆς τῆς σκέψεως καὶ εὐχαρίστως ἐπιδίδεται εἰς τὰς θεικὰς ἐπιστήμας, διὸ καὶ οἱ τότε ἱατροὶ ἐκαλλιέρον ἐκτὸς τῆς φιλοσοφίας ἰδίως τὰ μαθηματικά καὶ βραδύτερον τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἠκολούθουν τὴν ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς φύσεως προκύπτουσαν φιλοσοφικὴν κατεύθυνσιν. Διὰ ταῦτα συναντῶμεν ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς τοῦ 17^{ου} αἰῶνος μέχρις εσχάτων ἱατρούς, ὡς διδασκάλους τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας καὶ ὡς ἀναμορφωτὰς τῶν σχολείων πρὸς τὴν τοιαύτην πάντοτε κατεύθυνσιν.

Ἦδη κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, ὁ προαναφερθεὶς Δῆσαρχος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Διονυσίου ἐσχολάρευσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶτα δὲ ὁ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα δράσας Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεὺς († 1645), ὁ ἐν Παταβίᾳ ἱατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν σπουδάσας, μετεκλήθη ὑπὸ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λασκάρεως (1624) ὡς σχολάρχης τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς, ὅπου πρῶτος αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν.

Ἀκολουθοῦσι δύο ἕτεροι ἐπιστήμονες ἱατροί, ἀμφοτέρω ἐν Ἰταλίᾳ ἱατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν σπουδάσαντες καὶ ὡς ἱατροὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγίστην ἠθικὴν ἐπιβολὴν ἐξασκήσαντες, τοιαύτην δέ, ὥστε ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ. Καὶ οὗτοι ἐχρημάτισαν προηγουμένως σχολάρχαι τῆς μεγάλης πατριαρχικῆς σχολῆς. Ὁ ἀρχαιότερος Παναγιώτης Νικουσίος (1613-1673) εἶναι ὁ πρῶτος Ἑλληὴν, ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως, διὰ δὲ τὰς μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς αὐτοῦ γνώσεις μεγάλως καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐξετιμᾶτο καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐθαυμάζετο, θεωρούμενος ὡς ἱκανὸς νὰ προῖδη τὰ τοῦ μέλλοντος.

Διάδοχος τούτου ὑπῆρξεν ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1636-1708), ὁ ἐπὶ ἑπταετίαν εὐδοκίμως σχολαρχεῦσας ἐν τῇ πατριαρχικῇ σχολῇ, ὅπου ἐδίδαξε

μαθηματικά και φυσικήν. Διὰ τὴν ἰατρικὴν δὲ αὐτοῦ ἰκανότητα μεγάλως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκτιμώμενος καὶ ἅμα ὡς δεξιὸς καὶ περὶνους πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, καὶ λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐγένετο καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως ἐπὶ τριακονταετίαν μέχρι βαθέως γήρατος διετήρησεν. Ἐκτὸς δὲ τῆς εὐρείας αὐτοῦ μαθήσεως ἐξαίρεται ἡ δόκιμος καὶ φιλόανθρωπος ἰατρικὴ αὐτοῦ δρᾶσις, συμβαλοῦσα εἰς τὴν πολύτροπον τῶν ὁμογενῶν προστασίαν.

Εἰς τὴν ἰατρικὴν κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη καὶ ὁ Μελέτιος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (1661-1714) ὁ διαπρεπὴς κληρικός, ὅστις καὶ σχολάρχης τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς καὶ βραδύτερον τῆς ἐν Ἰωαννίνοις σχολῆς τοῦ Ἐπιφανείου ἐχρημάτισεν.

Θὰ ἐφερόμην μακρὰν ἐὰν ἤθελον νὰ ἀπαριθμήσω ἐπαύθια τοὺς πολυαξίθμους ἰατροὺς, οἵτινες κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πενητηκονταετίαν ἔδρασαν ὡς σχολάρχαι καὶ διδάσκαλοι εἰς τὰ διάφορα σχολεῖα καὶ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους, τόσον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν εἰς πλείστας τῆς Ἑλλάδος πόλεις.

Προέχουσιν ὁ εἰς Ἀμπελάκια καὶ βραδύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Μολδαβίαν ὡς περιφανὴς ἰατρὸς δρᾶσας Σπυρίδων Ἀσάνης (1799), ὁ διδάξας πλησίον τοῦ Κούμα εἰς Ἀμπελάκια ἰατρικὴν καὶ μαθηματικά. Ὁ Θωμᾶς Μανδακάσης (1767), ἰατρὸς καὶ σχολάρχης ἐν Καστοριά εὐφήμως ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη ἀναφερόμενος. Ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος (1775-1830), συμμαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Καποδίστρια, λίαν ἐπιτυχῶς ἐξασκήσας τὴν ἰατρικὴν καὶ σχολαρχέσας συγχρόνως ἐν Χίῳ (1815), κατόπιν ἐν Βουκουρεστίῳ διδάξας φυσικομαθηματικά. Ὁμοίως ὁ Στέφανος Οἰκονόμου (1786-1897) ἐν Σμύρῃ, ὁ Διονύσιος Πύρρος (1756-1830) ὁ ἔνθερος πατριώτης καὶ φιλόανθρωπος ἰατρὸς, ὡς διδάσκαλος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δρᾶσας ἐν Σμύρῃ (1796) καὶ Ὀδησσῶ καὶ πρὸ τοῦ Ἀγῶνος ἰδρυτῆς γενόμενος τῆς σχολῆς τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἀθήναις ὡς ἀπαρχῆς νέου ἐλληνικοῦ πανεπιστημίου.

Θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῶσιν εἰσέτι δωδεκάδος ἰατρῶν περιφανῆ ὀνόματα, οἵτινες ἔδρασαν ὡς διδάσκαλοι εἰς τὰς ἡγεμονίας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, ἐνῶ ἐπηγγέλλοντο συγχρόνως εὐδοκίμως καὶ φιλανθρωπῶς τὸ ἰατρικὸν ἐπάγγελμα. Οὕτω ἀναφέρονται ἐν Βουκουρεστίῳ ὁ διαπρεπὴς λόγιος Γεώργιος ὁ Ὑπομονῆς († 1745) ἐκ Τραπεζοῦντος ὅστις ἀποθανὼν ἀφῆκε πλουσίαν βιβλιοθήκην εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς ἰδιαίτερας αὐτοῦ πατρίδος, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Καραϊωάννης ἐκ Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας, χρηματίσας ἀρχίατρος τῆς ἡγεμονικῆς αὐλῆς καὶ γενόμενος ὁ ἀναμορφωτὴς τῶν ἐν Μολδαβίᾳ σχολείων.

Ἡ ὁλονὲν προϊοῦσα ἐξέλιξις τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐνεφάνιζεν ἤδη πολυάριθμα αὐτῆς μέλη διαπρέποντα εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ

ανάγκη ἐξ ἄλλου εἰς ἣν εὐρίσκοντο προύχοντες Τούρκοι ὅπως χρησιμοποιήσωσιν Ἑλληνας γλωσσομαθεῖς κατὰ τὴν ἐπικοινωνίαν των πρὸς ἄλλοεθνεῖς ἐπέφερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν διείσδυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου εἰς πλείστους τῆς διοικήσεως κλάδους. Εἶναι προφανές ὅτι ἐκ τούτου πλεῖστα ὠφελήματα προέκυπτον διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς. Ἡ θέσις τῶν ἰατρῶν μεταξὺ τῶν οὕτω δι' ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας χρησιμοποιουμένων ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐχάριστος, καθόσον οὗτοι, ὅχι μόνον ὡς ἀνωτέραν ἔχοντες τὴν μόρφωσιν ἐπεβάλλοντο, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπαγγελματικῆς αὐτῶν ιδιότητος ἀπέσπων προσωπικὴν πλέον τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἐγνωμοσύνην τῶν προυχόντων πελατῶν.

Ἰκανὸς δὲ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων ἰατρῶν, οἵτινες ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος διακριθέντες, μεγάλην ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀπέκτησαν, ἐπιβαλλόμενοι δὲ διὰ τοῦ ἠθους, τῆς ἐμπειρίας καὶ παιδείας αὐτῶν καὶ ἔστιν ὅτε καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς αὐτῶν δεξιότητος, ἀνῆλθον εἰς ἀνώτερα καὶ ἀνώτατα ἀξιώματα παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, χρησιμοποιήσαντες τὴν τοιαύτην ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν θέσιν πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ καὶ ἠθικὴν ἐπίσχυσιν αὐτοῦ καὶ προστασίαν ἔναντι παντοίων καταδυναστεύσεων.

Ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ δύο ἰατρῶν ἀνελθόντων εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, τοῦ Π. Νικουσίου καὶ Ἀλεξάνδρου Μανροκορδάτου. Εἰς τούτους συγκαταλέγεται καὶ τρίτος, ὁ Γεώργιος Καρατζᾶς (†1765) υἱὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπρεποῦς ἰατροῦ Στεφάνου Καρατζᾶ, ἴαν εὐπαίδεντος καὶ γλωσσομαθῆς, διακρινόμενος διὰ τὴν φρόνησιν, εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν, ὅσους ὡς ἄριστος ἰατρὸς μεγίστην ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῶν προυχόντων Τούρκων ἐξήσκησεν ἐπιρροὴν, διὸ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀξιώματα τοῦ λογοθέτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τοῦ μεγάλου διερμηνέως.

Ἐπακολουθοῦσι πολυάριθμοι κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐδοκίμως δράσαντες ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ διακριθέντες ἰατροί, οἵτινες ἐχρημάτισαν εἴτε αὐλικοὶ ἰατροὶ παρὰ τῷ σουλτάνῳ, εἴτε ἔμπιστοι ἰατροὶ πλείστον προυχόντων Μουσουλμάνων. Μεταξὺ αὐτῶν καταλέγονται ὁ ἰατρὸς παρὰ τῇ Αὐλῇ Φίλιππος Γόβιος (†1787), ὁ Δημήτριος Ραζῆς, ὁ διαπρεπὴς μεταξὺ τῶν ὁμογενῶν ἰατροφιλοσόφων Κωνσταντῖνος Καλογεραῦς, ἰατρὸς τοῦ σουλτάνου Σελῆμ (1822), καὶ ὁ τοῦ Καποδίστρια φίλος Κήρυκος Χαιρέτης, ἰατρὸς τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν (1811), ὅσους, διὰ τὰ ἐθνικὰ αὐτοῦ φρονήματα διωχθεῖς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀλλὰ δικαιωθείς ἠθωώθη.

Ἄλλοι ὑπηρέτησαν εὐδοκίμως εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν χριστιανικῶν νοσοκομείων ὡς ὁ ὄργανωτὴς τούτων καὶ πλείστας ἰατρικὰς ἐκεῖθεν παρατηρήσεις δημοσιεύσας Ἀγγελοῦς Τζουλάτης (1732-1798), ὁ ἐνθερμον τὸν τῆς πατρίδος καὶ τῆς

παιδείας ἔρωτα διατηρῶν Σπυρίδων Ἀσάνης (1576 - 1836), ὁ ὑπὸ ξένων ἐπιστημόνων ἀναμορφωτῆς τῆς ἱατρικῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπονομασθεῖς, ὁ Δημήτριος Ἀγκύραμος διατηρῶν ἐξ ἰδίων περιώνυμον βοτανικὸν κῆπον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συγγράφας βοτανικὸν λεξικὸν εἰς ἑξ γλώσσας μεταφρασθέν.

Περιώνυμοι ἱατροὶ διέπρεψαν συγχρόνως ἐν τῇ ἡγεμονικῇ αὐτῇ ἐν Βουκουρεσίῳ, ἐξ ὧν τινὰς ἀνεφέραμεν ἤδη, οὔτινες ἐν τῇ ἐκεῖ Ἀκαδημίᾳ καὶ ταῖς ἀνωτέροις σχολαῖς ὡς διδάσκαλοι καὶ σχολάρχαι ὑπηρέτησαν, πλείότεροι δὲ εἶναι οἱ ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος παρὰ τῇ αὐτῇ καὶ τῇ κοινωνίᾳ διακριθέντες, ὡς ὁ ἐκ Σιατίστης Δημήτριος Καρακάσης, ἐν Δαρίσῃ καὶ Σιατίστῃ κατ' ἀρχὰς μετερχόμενος τὸν ἱατρὸν, βραδύτερον δ' ἐν Βουκουρεσίῳ ὡς διευθυντῆς τοῦ νέου νοσοκομείου διακριθεῖς, ὁ Στέφανος Κανέλλος καὶ ὁ Λευκίας Γεωργιάδης ὁ μετέπειτα καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἐὰν δὲ οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ κοινωνίᾳ δρῶντες ἱατροὶ πολλαχῶς καθίσταντο εἰς τὸν λαὸν ἐπωφελεῖς, εὐκόλως θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀναλογισθῇ ὁποῖαν ἐπιρροὴν θὰ εἶχεν ὁ ἐν τῇ μικρᾷ ἐπαρχιακῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν περιβάλλοντι ἀπλοϊκῷ, ἀνώτερον ἐμφανίζων τὸ ἦθος, φιλάνθρωπος ἱατρός, ὁ εἰς ἀδιάλειπτον ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ λαοῦ εὐρισκόμενος καὶ εἰς πᾶσαν αὐτοῦ δυστυχίαν συμπάσχων καὶ πᾶσαν αὐτοῦ λύπην συμμαριζόμενος καὶ εἰς δεινὰς περιστάσεις ἐρχόμενος ἀρωγὸς καὶ σωτῆρ ἐνίοτε. Ἡ ἠθικὴ ἐπιβολὴ τοῦ ἱατροῦ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ὑπῆρξε πάντοτε μεγάλη, ἀλλὰ βεβαίως ἐπιμεγαλύτερα εἰς ἐποχὴν καταδυναστεύσεως, ὁπότε ἀμφότερα τὰ μέρη πλησιέστερον πρὸς ἄλληλα αἰσθάνονται ἐναντὶ συνδεδεμένα. Εἶναι ὅθεν ὁ ἱατρός ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐπιβολῆς καὶ ἀπέναντι τῶν δυναστῶν ὁ φυσικὸς τοῦ δυναστευομένου ὑπερασπιστῆς καὶ ἀντιλήπτωρ. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ μόρφωσις καὶ τὰ ἠθικὰ προτερήματα τοῦ ἱατροῦ, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ φιλάνθρωπία, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, καὶ ἡ πρὸς τὰ πάτρια ἦθη ἀφοσίωσις αὐτοῦ, ὑποσυνειδήτως καθίστανται ἰδανικά, πρὸς ἃ μετὰ θαυμασμοῦ ἀποβλέπουσιν ἅπαντα τὰ μέλη τῆς ἀπλοϊκῆς οἰκογενείας τὰ εἰς ἄμεσον μετὰ τούτου ἐπικοινωνίαν ἐρχόμενα. Ἡ τῶν οὕτω δρῶντων ἱατρῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσις καθίσταται παράδειγμα μιμήσεως δι' ὀλόκληρον τὸν λαόν. Τοιαῦτα παραδείγματα πλεῖστοι παρέσχον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν ἐκείνην ἐποχὴν διαβιώσαντες ἐπιστήμονες ἱατροὶ καὶ προκαλοῦσι συγκίνησιν αἱ ἐκφράσεις ἀφοσίωσεως καὶ εὐγνωμοσύνης, αἵτινες πολλαχῶς τὰ ὀνόματα πλείστων ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ παραδόσει διακοσμοῦσι.

Θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀναφέρω τὰ ὀνόματα ἐξηκοντάδος περίπου (55) κατὰ τὴν τελευταίαν πενηκονταετίαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ φιλάνθρωπως καὶ ἐθνικῶς δρασάντων ἱατρῶν. Οὗτοι ἔζησαν καὶ ἐξήσκησαν τὴν ἱατρικὴν εἰς τὰς ἰδίας ἐξ ὧν κατήγοντο ἐπαρχίας, τὴν Μακεδονίαν (11), Θεσσαλίαν (5), Ἀκαρνανίαν (7), πολυαριθμώ-

τεροι δὲ εἰς τὴν Ἑπειρον, ἐξ ὧν 10 μόνον εἰς Ἰωάννινα, τὴν Πελοπόννησον (3), τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα (5), τὴν Κρήτην (3), τὴν Χίον (3), τὴν Σμύρνην (3), τὰς Κυδωνίας (3), τὴν Ἀδριανούπολιν (1) καὶ τὴν Φιλιππούπολιν (1). Πολλοὶ τούτων ἐγκατεστάθησαν βραδύτερον εἰς μεγαλύτερα κέντρα, ἰδίως οἱ ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας. Ἀλλὰ καὶ περιώννυμοι ἐν τῇ ξένῃ δράσαντες ἰατροὶ ἐπανέκαμπτον πολλάκις εἰς τὴν ἰδιαίτερον αὐτῶν πατρίδα, ὅπου μέχρι γήρατος εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ λαοῦ ἀφωσιώθησαν (ὁ Ἀλέξανδρος Καραϊωάννης, εἰς Ἰωάννινα, ὁ Θωμᾶς Μανδακάσης εἰς Καστορίαν κ.ἄ.)

Ἀναφέρω ὅμως τινὰς τῶν διαπρεπεστέρων, οἵτινες καὶ ὡς ἰατροὶ καὶ ὡς κοινωνικοὶ παράγοντες εἴτε ὡς συγγραφεῖς εἴτε ἄλλως πως διεκρίθησαν, ὡς τὸν Μιχαὴλ Περδικάρην, ἐν Μορεμβασίᾳ, τοὺς Παντελεὴν καὶ Ἀναστάσιον Περδικάρην ἐν Κοζάνῃ καὶ Βερροίᾳ, τὸν ἰατροφιλόσοφον Ἀνδρέαν Καλογεργῶν καὶ τοὺς μέγα ὄνομα ἀποκτήσαντας καὶ ἐθνικῶς δράσαντας Κωσταντῖνον Ριζοκότζαν καὶ Ἀναστάσιον Παπάζογλου ἐν Μεσολογίῳ, τὸν ἰατροφιλόσοφον Σταῦρον Μουλαΐμην καὶ τὸν ὡς συγγραφεὴ διακριθέντα Παναγιώτην Νικολαΐδην καὶ Ἀλέξανδρον Καραϊωάννην ἐν Ἰωαννίνοις, τὸν Ἰωάννην Ξαβίραν ἐν Σιατίστῃ, τὸν Ζήσην Κάβρην εἰς Ἀμπελάκια καὶ πλείστους ἄλλους.

Πολλοὶ δὲ ἐκ τούτων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐγκατεστημένων ἰατρῶν προσελαμβάνοντο συγχρόνως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν γενικῶν διοικητῶν ὀθωμανῶν πασσάδων, ὡς ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς εἰς Λάρισαν, ὁ Διον. Ἀβραμιώτης εἰς Τρίπολιν, ὁ Σπῦρος Καλογερόπουλος εἰς Λεβάδειαν κλπ. ἰδίως δὲ προσεϊκύνοντο τοιοῦτοι ἀπὸ τὴν περιώννυμον τότε αὐτῶν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐνταῦθα, ἐκτὸς διαφόρων ἐπιταγῶν ἰατρῶν, ὑπηρέτησεν ὡς ἰατρὸς τοῦ Βελῆ πασσᾶ, υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ, ὁ Ἰωάννης Βηλαρᾶς, υἱὸς τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις ἰατροῦ Στεφάνου Βηλαρᾶ, ὁ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκπαιδευθεὶς, διακεκριμένος λόγιος καὶ ποιητὴς ἀλλὰ καὶ ἔξοχος ἰατρὸς καὶ φυσικομαθηματικὸς καὶ βοτανικὸς, σὺν τοῖς ἄλλοις συγγράψας ἑλληνικὴν φαρμακολογίαν. Οὗτος ἰδιαίτερος ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις καὶ εἰς Ζαγόριον ὅπου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ μέχρι τέλους τοῦ βίου παρέμεινεν. Ἄλλος περιφανὴς ἐν Ἰωαννίνοις δράσας ἰατρὸς καὶ ἐκεῖ ἐξαιρετικῶς τιμώμενος, εἶναι τοῦ Μουχτάρ πασσᾶ ἰατρὸς, ὁ κατὰ τὰ ἔτη τοῦ Ἀγῶνος πρωτεύουσαν καταλαβὼν θέσιν μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, βραδύτερον δὲ χρηματίσας πρωθυπουργός, ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ τοσοῦτον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους ἀγωνισθεὶς¹.

¹ Ἄλλοι εἰς τὴν αὐτὴν τῶν Ἰωαννίνων πλησίον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ὑπηρετήσαντες ἰατροὶ εἶναι: ὁ Ἀλέξανδρος Καραϊωάννης ἐκ Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας, χρηματίσας ἀρχίατρος ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ βραδύτερον ἰατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ (1770). Ὁ Ἰωάννης Δελλαπόρτας ἐκ Ληξουρίου, σπουδᾶσας ἐν Παταβίᾳ καὶ διατρίψας πολλὰ ἔτη ἐν Ἰωαννίνοις ὅπου καὶ ἐνυφείθη. Ἐδολοφορήθη τὸ 1805

Αὐτονόητος δὲ εἶναι ἡ ἀπήχησις τὴν ὁποίαν εὔρε τὸ σάλπισμα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας εἰς τὴν καρδίαν ἀπάντων τούτων τῶν ἱατρῶν, ἐξ ὧν πλείονες ἐκ τῆς ἐσπερίας ἐπιστρέφοντες, ἔφερον κρύφα μὲ τὰ ἄσματα τοῦ Ρῆγα καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς διὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐτοιμαζομένης τοῦ ἔθνους ἀποκαταστάσεως. Προέχει ὅλων ὁ ὡς ἐπιφανῆς διδάσκαλος προαναφερθεὶς Διονύσιος Πύρρος, ὁ ἐνθουσιώδης κῆρυξ τῆς ἐπαναστάσεως, ὅστις ὡς ἱατρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους περιερχόμενος τὰς σωματικὰς τοῦ λαοῦ παιθήσεις ἐθεράπευεν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ βάλσαμον τῆς ταχείας τοῦ ἔθνους ἀποκαταστάσεως ἐνέχεεν.

Μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν τοῦ Ἀγῶνος πολλοὶ ἀναφαίνονται ἱατροὶ ἐνεργῶς εἰς τοῦτον λαβόντες μέρος, ἥδη ὡς ἱερολοχίται ὁ φίλος τοῦ Καποδίστρια Μιχαὴλ Χρηστάρης καὶ ὁ Στέφανος Κανέλλος, ὅστις ἐγκατέλειπε τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ θέσιν τοῦ σχολάρχου, ἵνα παρακολουθήσῃ τὸν Ὑψηλάντην, εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ὁποίου συνέθεσε τὸ θούριον «Ὡ λυγηρὸν καὶ κοπιερὸν σπαθί μου». Ἐν Ἑλλάδι δέ, ἵνα ἀναφέρω μόνον τινάς, ἰδιαιτέρως διεκρίθησαν, ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος Πύρρου, ὁ Ἰωάννης Παπαρηγόπουλος, πολυτρόπως δράσας ὡς διερμηνεὺς τοῦ ρωσικοῦ προξενείου ἐν Πάτραις, ὁ τοῦ Ρῆγα σύντροφος Χριστόφορος Περραιβός, (ὡς χειρουργὸς κατὰ τὸν Ἀγῶνα διακριθεὶς), ὁ Ἀντώνιος Κεφαλαῦς, ὅστις προσῆλθεν εἰς Πάτρας ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Ἀγῶνος καὶ κατετάχθη ὡς στρατιωτικὸς ἱατρός, ὁ Δημήτριος Τυπάλδος Χαρίτατος, ὁ περιώνυμος ἱατρός, ὅστις κατῆλθεν ἐκ Παρισίων ἵνα ἐξοπλίῃ ἴδιον στρατιωτικὸν σῶμα καὶ συμπολεμήσῃ, βραδύτερον δὲ ὡς ἱατρός καὶ πολιτικὸς ἐξυπηρετήσας τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος. Καὶ τέλος ὁ Κωλέττης καὶ ὁ πολὺς Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ μετέπειτα Κυβερνήτης, ὅστις ὡς διαπρεπὴς ἱατρός, ὄχι μόνον μετὰ ζήλου τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα ἐν Κερκύρῳ ἐξήσκησεν ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ἀρχιάτρου Τζουλάτη ἵδρυσεν τὴν πρώτην Ἑλληνικὴν Ἰατρικὴν Ἐταιρείαν, πολλὰς ἔκαμεν ἰδίας ἐπιστημονικὰς ἀνακωνιώσεις. Συγχρόνως ἐγένετο οὗτος ὁ οργανωτὴς

ἐπιστρέφων εἰς Κεφαλληνίαν, ὁ Νικόλαος Μαυρομμάτης ἐκ Κατούνης τῆς Ἀκαρνανίας (1771-1817) ἱατρός τοῦ Ἀλῆ καὶ τοῦ νιόυ του Μουχιάτῳ, ὅστις τὸ 1807 ἔφυγε κρύφα εἰς Λευκάδα καὶ Κέρκυραν ὅπου ἐδίδαξε φιλολογίαν καὶ μαθηματικὰ καὶ ἔγραψε τὸ πρῶτον ποίημα τῆς Κυρᾶ Φροσύνης. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐθανατώθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Ὁ Σταμάτιος Πετρίτσης (1758-1835) ἐκ Ληξουρίου περιώνυμος βοτανικὸς ἱατρός τοῦ Ἀλῆ μέχρι τοῦ 1811, ὅστις ἀποθανὼν ἀφῆκε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ πρὸς ἴδρυσιν τῆς Πετριτσιεῖον σχολῆς ἐν Ληξουρίῳ, ἣτις ἐλειτούργει μέχρις ἐσχάτων. Ὁ Γεώργιος Θεριανδὸς 1775-1850 ἐκ Ζακύνθου ἱατρός τοῦ Ἀλῆ καὶ Μουχιάτῳ, περιώσας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Μουχιάτῳ, τοὺς ὁποίους παρέδωκεν ἐν Λευκάδι εἰς τὸν Ἀγγλον πρόξενον, καὶ ὁ Διονύσιος Ταγιαπιέρας (1777-1842) ἐκ Ζακύνθου, ἱατρός τοῦ Ἀλῆ ἀπὸ τοῦ 1814 μέχρι τοῦ 1820, μεθ' ὃ ἐξήσκησε λίαν φιλανθρωπῶς τὴν ἱατρικὴν ἐν Ζακύνθῳ καὶ γενόμενος φιλικὸς πολυτρόπως ἐβοήθησε τὸν Ἀγῶνα ἀποστέλλων ἐκεῖθεν φάρμακα καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα εἶδη. Βραδύτερον μετέβη εἰς Ναύπλιον ὅπου παρέμεινε πλησίον τοῦ Καποδίστρια ὡς ἱατρός τούτου.

τοῦ νοσοκομείου καὶ τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς ἐν Κερκύρα καὶ ὁ ἀναμορφωτὴς τῶν σχολείων εἰσαγαγὼν ὡς ἐπόπτης τούτων τὴν ἀλληλοδιδασκικὴν μέθοδον τοῦ Pestalozzi. Οὗτος ἐγένετο προσέτι ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Διὰ τοιούτων ἔργων ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἐνεκαίνισεν ὁ περιφανὴς οὗτος ἰατρὸς τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ σταδιοδρομίαν.

Διεκρίθησαν δὲ ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ ξένοι φιλέλληνες ἰατροί, ἰδίως οἱ ὄργανοι τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ νοσοκομείου Ἰωάν. Ἰάκωβος Μάγερ καὶ Δανιὴλ Ἐλστερ, οἵτινες βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς κυρίας Μάγερ, τὸ γένος Ἰγγλέζου ἐκ Μεσολογγίου, ὑπερανθρώπους κατέβαλον κόπους ὑπὲρ τῶν τραυματιῶν. Ἄλλοι δὲ ἀναφερόμενοι ὡς χειρουργοὶ εἶναι ὁ Γερμανὸς Ε. Τράϊμπερ, τοῦ σώματος τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ὁ Λουκᾶς Βάγια τῶν Σουλιωτῶν, ὁ Ἄγγλος χειρουργὸς Μελίγκ καὶ ἄλλοι.

Μεταξὺ τῶν προαναφερθέντων πολλοὶ εἶναι ἐπανήσιοι ἰατροί, οἵτινες ἔδρασαν εἴτε, ὡς ἀνεφέρθη, εἰς ξένα πανεπιστήμια ὡς καθηγηταί, εἴτε εἰς τὰς ἡγεμονίας, εἴτε εἰς Κωνσταντινούπολιν, τινὲς ὅμως τούτων καὶ εἰς μεγαλύτερα ἐπαρχιακὰ κέντρα ὡς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Σμύρῃ, ἐν Κυθωνίαις, ἐν Κύπρῳ κ.ά. ὅπου πολυτίμους προσέφερον ὑπὲρ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους ὑπηρεσίας. Δὲν συμπεριέλαβον ὅμως εἰς τὴν μελέτην ταύτην τοὺς πολυαρίθμους εἰς τὰς Ἰονίους νήσους διαβιώσαντας ἰατρούς, οἵτινες καὶ ὡς λόγιοι καὶ ὡς συγγραφεῖς καὶ ὡς Φιλικοί, διὰ τῆς ἠθικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑλικῆς αὐτῶν συνδρομῆς πολυτρόπως τὸν Ἀγῶνα συνέδραμον.

Ἄπαντες δὲ οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἰατροὶ εἴτε ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ σπουδάζοντες, εἴτε ἐν τῇ ξένῃ διαβιοῦντες καὶ εἰς περιφανῆ ἀνελθόντες ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ θέσιν, συνέβαλον ὅπως ἐξυψωθῇ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐκτιμηθῇ δεόντως ἡ πνευματικὴ τοῦ ἔθνους προαγωγή καὶ οὕτω ἐμμέσως, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως διὰ τοῦ ἀδιαλείπτως ὑπ' αὐτῶν ἐκφραζομένου πόθου καὶ τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν τοῦ ἔθνους ἀποκατάστασιν καὶ διὰ τῆς ὑποδείξεως τῶν ἐπιτελουμένων πνευματικῶν προόδων, συνετέλεσαν ὅπως ἀναπτυχθῇ εὐμενὴς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐν τῇ ξένῃ ἀντίληψις καὶ ἐκαλλιέργησαν οὕτω καὶ προητοίμασαν τὸν διαρκοῦντος τοῦ Ἀγῶνος ἐκδηλωθέντα μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν φιλελληνισμόν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλως συνέβαλεν ὁ ἐπιστημονικὸς ἰατρικὸς κόσμος εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰδέας διὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν νεωτεριστικῶν ἐν τῇ Δύσει κρατουσῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων.

Ὁ ἀναγεννώμενος Ἑλληνισμὸς, καθοδηγούμενος ὑπὸ τῶν μεγάλων τοῦ γένους διδασκάλων, πρωτοστατοῦντος τοῦ ἰατρικῆν ἔχοντος τὴν παιδείαν Ἀδαμαντίου Κοραΐ, τοῦ ὡς ἀπὸ ὑψηλῆς σκοπιᾶς παρακολουθοῦντος πᾶσαν πνευματικὴν τοῦ γένους ἐκδήλωσιν καὶ δίδοντος ἐκάστοτε τὴν ἀρμόζουσαν κατεύθυνσιν, ἀντελαμβάνετο ὅτι ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγὼν μόνον διὰ τῶν ἰδίων τοῦ ἔθνους δυνάμεων θὰ ἠδύνατο ἐπιτυχῶς

νά διεξαχθῆ καὶ δὴ κατὰ πρῶτον λόγον διὰ τῆς πνευματικῆς τοῦ ὅλου ἔθνους προ-
ετοιμασίας καὶ προαγωγῆς.

Ἡ ἐδραιωθεῖσα αὕτη μεταξὺ τοῦ διανοουμένου κόσμου πεποιθήσις, ἡ συντελου-
μένη προαγωγή καὶ ὕλικὴ εὐημερία τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ
εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παροικίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ἡ εὐρύτερα διάδοσις τῶν γραμμάτων
παρὰ τῷ λαῷ, συντίεινον, ὥστε πλῆθος νεαρῶν σπουδαστῶν νὰ ζητήσωσιν εὐρύτεραν
παίδευσιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.

Εἶναι γνωστὴ ἐξ ἄλλου ἢ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, τελευτῶντος τοῦ 18^{ου} καὶ ἀρχομένου
τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, συντελουμένη πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὰ μυστήρια τῆς
φύσεως ἐξηγοῦντο ἤδη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως τῶν ἐν τῇ φύσει τελουμένων
καὶ τῆς ἐμπειρίας, καθοδηγουμένης ὑπὸ τοῦ πειραματισμοῦ, ἀποκρονομένης πάσης
μέχρι τοῦδε κρατούσης φιλοσοφικῆς ἐκδοχῆς. Ἐκ τούτου προέκυπτεν ὑπέρομετρος
εἰς τὴν παντοδυναμίαν τῆς ἐπιστήμης πεποιθήσις καὶ ὑπερφίαλος προσκόλλησις εἰς
τὴν ὕλιστικὴν τοῦ παντός ἐξήγησιν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον
ἀναγομένων προβλημάτων. Ἡ φυσιοκρατικὴ αὕτη τῆς ἐπιστήμης ἀντίληψις, ἡ πάντα
δογματισμὸν ἀρνούμενη καὶ πᾶσαν αὐθεντίαν ἀνατρέπουσα, ἐπέδρα ἤδη ἐπὶ τῆς κοι-
νωνίας καὶ προῆγε κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἀνατρεπτικὰς ἰδέας.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀτμοσφαιράς εὐρίσκεται αἴφνης ὁ τὴν πάτριον ἐσίαν ἐγκα-
ταλείψας καὶ ὑπὸ πόθου πρὸς μάθησιν ἐμφορούμενος νεαρὸς βλαστὸς τῆς Ἑλληνι-
κῆς γῆς καὶ ἐνδομύχως τὴν τοῦ γένους ἀπελευθέρωσιν ὀνειροπολῶν. Ἦτο ἐπόμενον
αἱ νέα αὐταῖ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὑποθαλπόμεναι δοξααίαι νὰ εὗρωσιν ἰσχυρὰν ἀπή-
χησιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ μετὰ φανατισμοῦ νὰ προσηλωθῆ οὗτος εἰς τὰ νέα
ταῦτα διδάγματα.

Ἡ ἱατρικὴ, ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἣτις
κατ' ἐξοχὴν διανοίγει εἰς τοὺς νεαρὸς αὐτῆς μύστας τοὺς ὀρίζοντας τῶν νεωτέρων
τούτων ἐπιστημῶν. Ἐπανακάμπτοντες δὲ οὗτοι εἰς τὰ ἴδια γίνονται οἱ φορεῖς τῶν
νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας ὄχι μόνον εἰς τὰ σχολεῖα, ὡς διδάσκαλοι καὶ ὑποστηρικταὶ
τῶν νεωτερίζοντων ἐκπαιδευτικῶν, μεταδίδουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολὺ κοινὸν ὡς τὸ
ποθούμενον ἀπελευθερωτικὸν σάλπισμα διακηρύττουσιν.

Ἐποῖαν δὲ ἀπήχησιν τὰ διδάγματα ταῦτα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ εὗρισκον
προκύπτει ἐκ τοῦ πόθου καὶ ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς παρη-
κολουθοῦντο, ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν σπουδαστῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀθροῦς συρρέοντος
παντοίας προελεύσεως ἀκροατηρίου, προερχομένου καὶ ἀπὸ τὰς τάξεις τοῦ ἀπαιδευτοῦ
ἀκόμη λαοῦ.

Οὕτω ἐδίδασκεν ὁ Ψαλλίδας ἐν Ἰωαννίνοις φυσικὴν δημοσίαν, ὁ Κούμας ἐν
Σμύρῃ ἐνώπιον πολυπληθοῦς καὶ παντοειδοῦς ἀκροατηρίου, ὡσαύτως ἐκεῖ ὁ Βαρδά-

λαχος, ἐν Κυδωνίαις ὁ Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος καὶ ὁ Στέφανος Οἰκονόμου κ.ἄ. Βιβλία δὲ περὶ φυσικῆς ὡς τὰ τοῦ Κούμα, Βαρδαλάχου κ.ἄ. μεγίστην εὐρισκον διάδοσιν ἰδίως δὲ ἡ φυσικὴ τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου ὡς δεύτερον θούριον ἐπέδρα εἰς τὰς ψυχὰς τῆς σπουδαζούσης νεολαίας.

Ἐὰν δὲ ἡ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐπικράτησις νεωτεριστικῶν ἰδεῶν, ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, κατὰ Στεφανίδην, δικαίως ἐθεωρήθη ὅτι προήγαγε τὰς περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου ἰδέας, ἡ διάδοσις τούτων παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἀφυπνιζομένου ἔθνους. Καὶ πρὸς τοῦτο συνετέλεσαν πρωτοστατούντος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῖ ὁ μεγάλοι τοῦ γένους διδάσκαλοι, ἀλλ' ὄχι ὀλιγότερον ὑπεβोधήθησεν ἡ μεγάλη πλειὰς τῶν νεαρῶν ἰατρῶν, τῶν εἰς ἀδιάλειπτον καὶ ἀμεσώτερον ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸ ἀπλοϊκώτερον κοινὸν εὐρισκομένων.

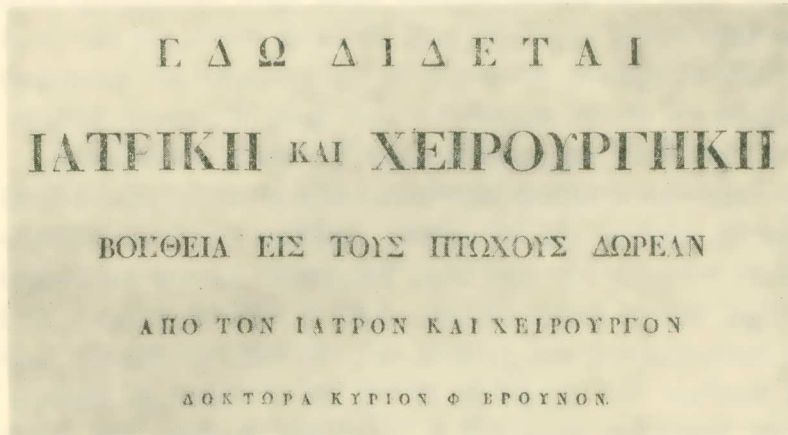
Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ πολὺς Κούμας ὅστις εἰσηγούμενος τὴν διδασκαλίαν τῆς φυσικῆς, συνιστᾷ «ἔπου τὰ μέσα ἐλλείπουσιν γὰ ἀποτείνωνται οἱ διδάσκοντες εἰς τοὺς ἐπιστήμονας ἰατρούς, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς πληθύνεται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας καὶ ἀγαθὴν τύχην εἰς τὴν Ἑλλάδα», παρὰ τῶν ὁποίων γὰ λαμβάνωσιν συμβουλὰς καὶ χημικὰς οὐσίας καὶ προμηθεύωνται τὰ ἀπλοῦστερα τῶν ὀργάνων. Ὁ δὲ Στεφανίδης ἰδιαιτέρως ἐξαιρεῖ ὅτι «ἐπιστήμονες ἱατροὶ σπουδάσαντες μετὰ τῆς ἱατρικῆς καὶ φιλοσοφίαν καὶ φυσικομαθηματικὰ διεκρίθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολλαχῶς, ὡς διδάσκαλοι γνώσεων θετικῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς φορεῖς ἐν γένει πνευματικῆς προόδου καὶ ἀναπλάσεως ἐθνικῆς».

Ἡ πολυειδὴς αὕτη συμβολὴ τῶν ἱατρῶν εἰς τὴν τοῦ γένους παλιγγενεσίαν προκύπτει, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἱατροῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εὐρισκομένου ἀδιαλείπτως εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς ἅπαντα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ. Ἐχων ἀνωτέραν μόρφωσιν ἢ ὁ περὶ αὐτὸν ἀπλοϊκώτερος κόσμος, ἀντιπροσωπεύων ἀνωτέραν ἠθικὴν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ ἀπορρέουσαν, εἶναι ὁ ἱατρὸς εἰς θέσιν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκπρόσωπον τῆς κοινωνίας, γὰ ἐπιδραῖ ἐπὶ τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται ψυχικῶς διὰ κοινῶν λυπηρῶν ἢ χαρμωσύνων γεγονότων. Ἡ θέσις αὕτη τοῦ ἱατροῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἀποδίδουσα τὰ μεγαλύτερα καὶ δυνατώτερα ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀγαθὰ, καθόσον βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας τοῦ πάσχοντος πρὸς τὸν θεράποντα ἐπικοινωνίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως προκυπτούσης πεποιθήσεως καὶ ἐμπιστοσύνης· διὰ τοῦτο πρέπει ἡ σχέσις αὕτη γὰ διατηρηθῆ καὶ ἐπεκταθῆ κατὰ τὸ δυνατόν, λαμβανομένης συγχρόνως φροντίδος ὑπὲρ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἱατροῦ τελειοποιήσεως καὶ ἐξυψώσεως.

Ἡ δὲ βιολογικὴ τῆς φυλῆς ἀναγέννησις, ἥτις διὰ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους προαγωγῆς τοσαῦτα προεπαναστατικῶς ἐθανυματούργησε καὶ ἀπέδωσε δείγματα ἀφαντάστου ἠρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας διαρκούντος τοῦ ἀγῶνος, κατὰ τὴν διαδρομὴν

δὲ ἐνὸς αἰῶνος, διὰ μέσου δεινῶν περιπετειῶν καὶ ἀπογοητεύσεων καὶ καταπτώσεων, ἀλλὰ καὶ ἐξάρσεων καὶ ἠρωϊσμῶν ἀνταξίων τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνος, καθωδήγησε τὸ ἔθνος εἰς ἐκπλήσσοσαν κοινωνικὴν ἐξύψωσιν καὶ πρόοδον εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ πᾶσαν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, αὕτη θέλει καὶ περαιτέρω καθοδηγήσει αὐτὸ εἰς καλύτερον καὶ φαινότερον μέλλον, ἔαν πρὸς τὰ συντελεσθέντα στρέφωμεν τὸ βλέμμα, μόνον ἵνα ἀντλήσωμεν ἐκ τούτων διδάγματα, καί, ὡς ὁ ἀναγεννώμενος Ἑλληνισμός, φροντίσωμεν νὰ ἐνισχύσωμεν τὰς ἰδίας πνευματικὰς δυνάμεις καὶ μετὰ πεπονηθείσας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὸν ἀναπόφευκτον διὰ πᾶσαν πρόοδον καὶ εὐημερίαν βιοτικὸν ἀγῶνα.

Ἐὰς παραμείνωμεν πιστοὶ εἰς τὰ πάτρια ἠθῆ καὶ ἔθιμα, ἃς καλλιεργήσωμεν ἰδίαν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἃς δώσωμεν τὴν πρέπουσαν κατεύθυνσιν εἰς τὸ ἀξιολογότερον ἴσως, ἀλλὰ καὶ ἐπικινδυνότερον προτέρημα τῆς φυλῆς, τὸν ἀπεριόριστον ἀτομικισμόν, ἵνα μὴ ἀντιμάχωνται, ἀλλ' ἐνισχύωσιν ἀλλήλας αἱ ἠθικαὶ τοῦ γένους δυνάμεις, καὶ ἃς εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἀνεξαρτήτως πάσης διεθνούς κακοδαιμονίας, πορευόμεθα πρὸς τὴν ἀμετάρρεπτον ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ δύο αἰῶνων ἡ φυλὴ ἐχάραξεν καὶ ἤδη γοργῶ τῷ βήματι ἀκολουθεῖ, πρὸς ἕνα ἀνώτερον καὶ ἀντάξιον τοῦ παρελθόντος Ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ἡ πινακὶς αὕτη εἶδε τὸ φῶς ἐν Μεσολογίῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Ὁ ἰατρός Δρ Φραγκίσκος Μπροῦνο ἦτο Ἰταλὸς φιλέλληνας καὶ ἐχρημάτισεν ἰδιαιτέρος ἰατρός τοῦ Βύρωνος, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου παρέμεινεν καὶ εἰργάσθη ὡς ἰατρός ἐν Μεσολογίῳ. Τὸ πρωτότυπον τῆς πινακίδος, ἔντυπον ἐπὶ ἀπλοῦ λευκοῦ χάρτου, οὔτινος αἱ διαστάσεις εἶναι 28,5×22,5 ἐκ. μ., εὐρίσκειται εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἀγῶνος, μοὶ παρεχωρήθη δὲ πρὸς λήψιν τοῦ ὡς ἄνω ἐκτύπου, ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους κυρίου Διονυσίου Ζακνθηροῦ, διὸ ἐκφράζω πρὸς αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα θερμὰς εὐχαριστίας.